

БОГОСЛОВЉЕ

ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА

ГОДИНА IX

СВЕСКА 2.

О ВУКОВУ НОВОМ ЗАВЈЕТУ

(ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ, ОДРЖАНО 28 МАРТА 1934).

Вук Караџић ставио је себи у задатак да преведе Нови завет на самом почетку свога књижевног рада. Вук је већ тада добро знао да ће његове идеје о књижевном језику и новом правопису наћи најбољу примену у преводу Новог завета. У том погледу свакако га је утврђивао и Копитар, коме је као филологу било познато да је многи књижевни језик почео свој живот од превода Св. писма. Сем тога, Вук је могао рачунати и на материјалну олакшицу утолико што би бригу око штампања и издавања тога превода узело на себе Библиско друштво. У предговору Новом завјету Вук и сам каже да историја тога превода потиче још од 1815 године. У предговору свом Рјечнику, 1818, он о томе преводу говори овако: Колико је Еванђелије изгубило од своје светиње што је преведено с Грчкога језика на Славенски, а са Славенскога на Влашки, толико би изгубило и данас да се преведе на Српски. Вук је имао на расположењу читаве 32 године да се труди око свога превода, који је, међутим, био довршен 1820 године, и свега за шест месеци, и то онда када је Вук својом граматиком, речником, народним песмама и критикама и у теорији и у пракси дао основ српском књижевном језику. А кад је 1847 године превод најзад изашао из штампе, био је Вуков поглед на наш књижевни језик већ потпуно израђен и устаљен. Али дуго и принудно чекање пре него је превод могао да се наштампа није донело Вуку онакву награду и признање које је сам превод заслуживао, иако се сав тадашњи књижевни свет српски уверио да Стојковићев превод Новог завета, који је у ствари само невешто славенизован и русизован Вуков превод, није за читање. Вук је, дакле, имао и су-

више разлога да буде песимиста, и у једном писму, неколико месеци после појаве штампаног превода, Вук се горко жали митрополиту Јосифу Рајачићу против захтева да се конфискује његов „несретни пријевод Новог Завјета на наш несретни језик“. Али је Вук у исто време био свестан и велике заслуге коју је учинио уопште својим преводом Новог завета. Да би уверио о томе и Митрополита, Вук у истом писму истиче: „да би забрана ова била на много већу срамоту вашој Ексцеленцији, и свој данашњој јерархији, него ли мени на штету“. Вуку је довољно и то што ће му „штету надокнадити мисао да ће доћи вријеме кад ће и Срби признати да [је] учинио добро дјело својему народу и закону и језику“. Колико је Вук држао до свога превода доказује и оно место у писму Рајачићу где је сам Вук високо оценио свој превод, као што су му дали за право и сви потоњи историци књижевности и филолози, јер, по Вуковим речима, „сва јерархија наша Новог Завјета не би могла ни овако превести на српски језик као што сам ја, а камо ли боље“. Филолог Даничић писао је да је „Вук у историји хришћанске књижевности подигао српском језику споменик каквим се ретко који народ може дичити, споменик који ће свагда вјерно јављати ученом свијету живи језик онога народа за који је писан“. Скерлић, књижевни историк, рекао је да је Вуков превод „образац данашњег књижевног језика српског“.

У погледу јасности и тачности Вук је био уверен да је његов превод изнад црквенословенског, „зато ће, вели, он добро доћи и највећим богословима“. Јасно је да је истицањем те одлике свога превода Вук хтео да популарише и омили свој Нови завјет и код свештенства, које је Вуку много сметало у спровођењу његових реформи. Такви обзири водили су Вука и при самом превођењу Новог завјета, док се он још стално надао да ће добити архијерејски благослов. Да не би повећавао неповерење и слаб одзив свештенства, Вук је морао да нарочито нагласи да је његов превод рађен пре свега на основу црквенословенског текста. Та помирљивост и опрезност Вукова огледа се и у томе што је, не увек од невоље, задржао, како сам каже, 96 црквенословенских израза, оригиналних или преудешених према српским фонетским особинама. Тај је број, штавише, много већи. Д-р Јован Стејић, до чијег је мишљења и сам Вук много држао, набројао је у

својим Језикословним примјетбама још око стотину црквених израза и то само у Вукову предговору, у Матејеву јеванђељу и у посланици Римљанима. То значи да је Вук у концесијама које је чинио црквеном језику, бар привидно, имао ипак одређену границу. Вук је без сумње свесно одредио онолики број црквенословенских израза. Он је знао да би велики број тих израза могао, ако не поразно, а оно штетно утицати на присталице чистог народног језика у књижевности, а с друге стране, дао би тиме својим противницима врло zgodan и чит аргумент о оскудности и неизрађености народног језика. Вук је у Новом завјету само *in concreto* применио свој стари поглед на однос народног језика према црквеном. Још 1818, у споменутом предговору Српском рјечнику Вук пише: „Славенскій языкъ остае источникъ обогащенія Сербскомъ языку као и Россійскомъ“. Црквенословенски елеменат природно је дошао до израза у Вукову Новом завјету по самом фактичком стању српског простонародног језика пре сто и више година. Као што су просветне институције српске биле у уској вези и са православном црквом, тако је и новостворени књижевни језик на народној основи био у зависности и од црквеног језика. Друкчије и није могло бити, јер је и пре Вука донекле био утврђен правац утицаја црквеног језика на народни. Тај се утицај огледао углавном у речничкој грађи, као код Доситеја. Вуку је остало да одреди пре свега фонетске и морфолошке особине изворног народног језика, да даде граматички и структурални оквир који ће лако моћи да језичким изразом обухвати све многобројне и разноврсне тековине једног културног и европеизованог народа. И када је напослетку изашао из штампе превод Новог завета, нови српски књижевни језик био је тим знаменитим догађајем у својој граматичкој структури потпуно израђен и одређен. Скерлић је тачно рекао да је превод Новог завјета био последња реч Караџева. Наш књижевни језик развијао се и даље и богаћио у изразима, али је верно чувао основе које му је дао Вук Караџић. Данас има врло мало отступања од Вукова канонона. У Новом завјету Вук је задржао и ове провинцијализме: трпљети, живљети место данашњег књижевног трпјети, живјети, виђи место види, свијетњак место свијећњак. У самим јеванђељима, која заузимају у првом издању 272 стране превода, према 335 страна осталог текста, и која су за сада

једино узимана у обзир у овој расправи, налазимо облике који нису особина доброг књижевног језика. Вук је ту употребавао облике: дакле М. 23₁₆, дослије Ј. 5₁₇, заисто вам кажем М. 6₅. Али се права разлика између Вукова језика у Новом завјету и нашег савременог књижевног језика огледа углавном у речничкој грађи. Многи изрази који се налазе у Вукову преводу постали су већ архаизми или провинцијализми или су сасвим непознати. И сам Вук је у предговору Новом завјету и у одговору Никанору Грујићу на његове Примјетве навео неколико покрајинских израза које је употребљавао у своме преводу. То су: прилог тја који је Вук чуо у Дубровнику, Боци Которској и Црној Гори, на пр.: и трећи, тја до седмога М. 22₂₆; од крви Авељеве тја до крви Заријне Л. 11₅₁, у црквенословенском даже. Затим именица лупеж, која је црногорска, придеви аспидин који се чује у Срему и Бачкој и пријесан хљеб, у Србији у значењу „бесквасни“. Највећи пак део необичнијих за нас израза у Вукову преводу потиче отуда што се наш модерни књижевни језик развијао под различитим утицајима, који су долазили од писаца из разних крајева наше језичке територије, као и различитог образовања и културе. Исто тако велики удео у стварању језичког богатства припада и туђим утицајима, нарочито рускоме. Тако се могу навести из јеванђеља врло многа места која данас чине утисак нечег несвакидашњег. Такав је случај на пример са овим именицама: место првосвештеници Вук стално употребљава израз главари свештенички, а кад је говор о главном првосвештенику, онда Вук таквог назива поглавар свештенички: И доведоше Исуса к поглавару свештеничком; и стекоше се к њему сви главари свештенички Мк. 14₅₃, у црквенословенском стоји ко архієрѣю... вси архієрѣе, руски: къ первосвященнику... всѣ первосвященники, дакле, ту нема разлике у називима. Даље, место обичног вођ, црквенослов. кождѣ, Вук има человођа М. 2₆: јер ће из тебе изаћи человођа који ће пасти народ мој Израиља, или: пред властеље и цареве водиће вас М. 10₁₈; свјештила запаљена неће угасити М. 12₂₀; рече господар од винограда к приставу својему, — према црквеном приставнику М. 20₈, место надзорнику, управнику добара (или место строитѣль Л. 12₄₂ тј. домаћин, управник куће); и пославши војску своју погуби крвнике — место убице М. 22₇; такви су изрази: бјѣжан М. 24₂₀ за вѣство, ко-

штурница М. 27₃₈, завјес М. 27₅₁, вијећа Мк. 3₆, кругу значењу „тањир“ Мк. 6₂₅, приушак М. 26₆₇ — шамар, свјет Л. 7₃₀, Ј. 18₁₄, поред савјет Л. 23₅₁, цјелив Л. 7₄₅, достојање тј. имање Л. 12₁₃, из подручја Иродова Л. 23₇ које Вук у Рјечнику² тумачи: quod sub potestate est, црквенослов. је ѿ области, заклад (да је украшена лијепијем камењем и закладима) Л. 21₅, пошљедак Л. 21₉, црквар Л. 24₁₈, видјело Ј. 1₅ место светлост: видјело се свијетли у тами, али и код Вука: мјесец [he] своју свјетлост изгубити М. 24₂₉, у црквенослов. у оба случаја скѣтъ; као од пљуванке Ј. 9₆ место блато од пљувачке. Или узмимо овакве придеве: ко ће вам у истином вјеровати Л. 16₁₁ сигурно према црквеном ко истиннѣмъ; жена је моја временита Л. 1₁₈; лашње је пак небу и земљи проћи Л. 16₁₇; просу имање своје живећи беспутно Л. 15₁₃. Тако има подоста ређих глагола или употребљених у нарочитом значењу: што се у њој заметнуло од Духа је светог М. 1₂₀, дође и намјести се у Капернауму М. 4₁₃, да се не браните ода зла М. 5₃₉, данас обичније: да се не противите злу; јер ће закрпа одадријети од хаљине М. 9₁₆, и одмах скупише се многи тако да не могаху ни пред вратима да се спрате Мк. 2₂, утоли вјетар Мк. 6₅₁, уљеде опет у кућу Мк. 8₁₈, опоменувши се Петар рече му Мк. 11₂₁, обрекоше му новце дати Мк. 14₁₁, не моглоше ни једног часа постражити Мк. 14₃₇, почеше љушати га Мк. 14₆₅, намаже на њега Симон Петар Ј. 13₂₄, и сви се упропастише, и хваљаху Бога Л. 5₂₆, — место запрепастише, не преста цјеливати ми ногу Л. 7₄₅ тј. љубити; устаде око њега Л. 10₈₄, тј. побрину се; молим те изговори ме Л. 14₁₈ тј. извини ме; ако сам кога занио вратићу онолико четворо Л. 19₈, развалите ову цркву Ј. 2₁₉ тј. срушите; она је то дохранила за дан мојега погребца Ј. 12₇ тј. сачувала; Вјерујеш ли ти сина Божијега Ј. 9₈₅ место у сина.

У врло много случајева Вук је задржао онај израз који је ближи црквенословенском, иако је знао и за изразе који су и данас обичнији. Тако Вук има: бријег М. 13₂, Ј. 21₄ место обала, и у црквеном је бригъ, дажд М. 7₂₅, црквено. дождъ, објед Л. 14₁₂ и у црквеном обѣдъ, огањ Мк. 14₅₄ црквено огњ. Тај непосредни утицај црквеног језика изнео је Вук у предговору Новом завјету само за три израза: брвно у значењу „дебела даска“, а не балван, греда, затим

купина у значењу „грм“ и напаст у значењу „искушење“, а не биједа или несрећа. Занимљиво је да је Вук унео такво значење те речи и у свој речник у другом издању са карактеристичном напоменом да се онакво значење налази у Новоме завјету, као и у Славенском језику, тј. *tentatio*. Тај утицај је кудикамо већи. Вук се обилно служио црквеним текстом, и као и у његово време, тако и данас превод Новог завјета носи нарочит печат који, може се смело рећи, одликује једино тај Вуков превод. Тако је тачно према црквенословенском тексту и код Вука употребљен облик Спас место Спаситељ, клијет црквено *каѣтъ* М. 6₆, премудрост М. 11₁₉, мучитељ М. 18₃₄, књига распусна М. 19₇, чиј је образ и натпис М. 22₂₀, скленица Мк. 14₈ црквено *сткланица*, убрис Л. 19₂₀, учитељу благи М. 19₁₆, зли и љениви слуго М. 25₂₈, помилуј нас сине Давидов М. 9₂₇, љуби Господа Бога М. 22₃₇, они умучаше Л. 9₃₆, *оумолчаша*, исцијели момче Л. 9₄₂, тражећи покоја Л. 11₂₄, крв моја Новог завјета Мк. 14₂₄ — *завѣта*, уготовише пасху М. 26₁₉, црквено *оуготоваша*, али је сада ваш час и област таме Л. 22₅₃ тј. власт, Дух дише где хоће Ј. 3₈ место: ветар дува, мучаше М. 26₆₃, припадаху к њему Мк. 3₁₁, ижљезоше Ј. 21₉ црквено *изљезоша*, ко има невјесту женик је Ј. 3₂₉, нико не говораше јавно за њ од страха Чивутскога Ј. 7₁₃ м. страха од Чивута. Тако и у фрази: Узеше тридесет сребрника цијену цијењенога кога су цијенили синови Израилјеви М. 27₉, коме нијесу овце своје Ј. 10₁₂ *емѣже не сѣтъ овцы своа*, проповиједајући крштење покајања за опроштење гријеха Мк. 1₄, друг друга издаће М. 24₁₀ место један другог издаће, као што је у примеру Мк. 4₄₁: *говораху један другоме; кад угледате мрзост опушћења* М. 24₁₅ — *мрзостъ запустѣнїа*.

Колико је Вук заиста настојао да свој превод што више приближи словенском тексту показује и пример са речју свијет у значењу видјело, свјетлост, који одговара формално и текстуално црквенословенском *свѣтъ*: хаљине његове постадоше бијеле као свијет М. 17₂. У Сравнителним рјечницима Вук код речи свијет вели: Ја се опомињем само у једној пјесми да свијет или свет значи *Tageslicht*, а у Рјечнику, у другом издању, такво значење стоји на четвртом месту и то без цитата. За израз пак пријесан хљеб, црквено *опрѣснокъ*, у значењу „бесквасни“, Вук у одговору Никанору

Грујићу, који је тврдио да она реч не значи оно што Вук хоће, сматра да је доста да та реч има тако значење у његову Тршићу па да је он узме у свој превод. Јасно је, дакле, да је Вук, где год је могао, у свој превод намерно уносио и ретке изразе и ређа значења њихова само да му превод буде ближи црквенословенском извору.

Засебно место заузимају турске речи које је Вук навео у предговору Новом завјету. У читавом преводу има их 30 по Вукову рачунању, од тога броја у јеванђељима их има 17: амајлија М. 23₅, црквенослов. хранилици, бадава М. 10₈ тѣне, долама Ј. 19₂₈ хѣтвнѣ, калдрма Ј. 19₁₃ лѣтострѣтонѣ, кеса Ј. 13₂₉ ковчежѣцѣ, мнаскѣ, кула М. 21₃₃ столпѣ, без мане Л. 1₆ вѣспѣрочна, ока Л. 16₆ мѣра, пазар Мк. 7₄ торжици, сахат М. 20₈ часѣ, соба Мк. 14₁₃ горница, сунђер Ј. 19₂₉ гѣба, торба Л. 12₃₃ клгалици, хазна Л. 12₃₃ сокрокици хајдук Л. 18₁₁ хиѣникѣ, харач М. 22₁₇ кинсонѣ и чаршија М. 20₈ торжици. Сем прилога бадава и именице мана, све су то потпана concreta или technica, а која су већином и данас у општој употреби.

Вук је добро знао да ће бити велика повика на његов превод Новог завјета баш због великог броја турских речи па је њихов број свео на најмању меру. Вук се штавише клонио и најобичнијих турских изрза, које је он замењивао мање обичним. Тако је споменуто тја узео место турског чак. Такве покрајинске изразе Вук је по некад објашњавао испод текста. То су ови изрази: цариници М. 5₄₆ место ђумрукчије или хармицари, уље М. 25₈ место зејтин, оцат црквено оцѣтѣ М. 27₃₄ место сирће, вериге Мк. 5₃ место ланац, синѣир. Али као што је у набрајању позајмљеница из црквенословенског многе изоставио, тако Вук није навео ни све турске речи које су у Новом завету. У другом издању Рјечника и ових 11 речи обележене су као турске: Мисир — ѣгѣпетѣ М. 2₁₃, Чивутин Мк. 7₃ Исѣй, чивутски — ѣкрѣйскѣ Л. 23₃₈, целат — спѣкѣлатѣрѣ Мк. 6₂₇, паланка — село Мк. 6₅₆ вѣскѣ Мк. 6₃₆, скерлетна кабаница — прѣпрѣда Мк. 15₁₇, хајде Л. 5₄ — постѣпи, сандук — одрѣ Л. 7₁₄, иду на конак — вѣтаютѣ Л. 9₁₂, бунар — стѣдениѣцѣ, Л. 14₅, таква је реч окречен — повалѣнѣ М. 23₂₇ којој је у основи турски креч. Има и неколико речи за које Вук није знао да су турске: чичак М. 7₁₆ рѣпѣ, будала — вѣй М. 23₁₉,

барем — поне Мк. 6₅₆, за р Мк. 8₁₇. Да споменемо потпуности ради и реч са турским завршетком: силеџија ишждникъ М. 11₁₂. Да је Вук заиста настојао да што мање употреби турских израза у својем преводу, показују и разлике између првога издања 1847 године и Огледа 1824. У тим одломцима Новог завета налазе се још турске речи сокак М. 6₂ место улица, амбар место житница, комшија место сусед. Тако је и мађарска реч лопов М 6₁₉ замењена речју лупеж. Сем турских израза, које је Вук и засебно издвојио, има у Новом завјету још различитих туђих израза који су се исто онако као и турски изрази помешали с народним речима, тако да се и не осећају као туђе. То су пре свега грчке речи за које, међутим, у црквенословенском постоје изворни словенски изрази: комад М. 15₃₇, темељ оутврђење Л. 1₄, основаніе Л. 6₄₈, хиљада — тысяща Мк. 5₁₈, титла — черта Л. 16₁₇, подрум — сокровище Л. 12₂₄, динар — мѣдница Л. 12₅₉, фењер — свѣтло Ј. 18₃, место црквенослов. келваудъ Вук има камила. Наведени изрази само потврђују грчко-византиски утицај на наш народ. С друге стране има, случајева када је Вук страни израз у црквеном тексту заменио српским, угледајући се махом на Лутеров или руски превод. Тако имамо: син Јонин — варъ Іовна М. 16₁₇, немачки Sohn, руски сынъ Јонинъ; заисто вам кажем — аминъ М. 16₂₈, — wahrlich — истинно. Тако је Вук преводио аминъ свуда сем на завршетку појединих јеванђеља и на крају Молитве Господње где је оставио амин, што је у складу са обичним молитвеним завршетком. Даље: к Маслинској гори — къ горѣ Єлеѡнстѣй М. 21₁ — Ölberg, у крајеве Десетоградске — предѣлы декапѡльски Мк. 7₃₁ — der zehn Städte — Десятоградія; дрводјеља — текѡнъ Мк. 6₈ — Zimmermann, плотникъ, обувен у опанке — сандаліа Мк. 6₉, пакао — геѡнна Мк. 9₄₇ — höllisches Feuer, пијетао — алектѡръ Мк. 14₆₈, судница — прѣтворъ Мк. 15₁₆ — Richthaus, старјешина зборнички — архісѡнагогъ Л. 8₄₉ — der Oberste der Schule, поглавар — игѡмонъ Л. 20₂₀, Landpfleger, правитель, десет потркалишта — стадій Л. 24₁₈, убрус — лентіѡнъ Ј. 13₅ — Schurz — полотенце, место епидѡтъ Ј. 21₇ Вук има кошуља, немачки Hemd.

Поред тих преведених израза има и таквих који су остали онакви као што су у грчком оригиналу, односно црквенословенском тексту, а које је тешко било заменити српским. Мање

познате такве термине Вук је објаснио у споменутом предговору Новом завјету. У јеванђељима их има 19. То су алоје, дидрахма, Израилъ, кодрант, Левити, легеон, лепта, мана, нард, осана, рака, Садукеји, сикер, Смирна, статир, талант, фарисеји, финик. Остају још и они грчки изрази које је и Вук задржао зато што су сви ти изрази, који су нам дошли са хришћанством, постали својина свега народа. Такви су изрази: анђео, апостол, ћесар, јеванђелист, ђаво, псалам, миро, псалтир (у црквеном књига псаломска Л. 20⁴²), олтар, сотона, пасха. Тако су задржани и сви остали изрази који су, како у црквенословенском, тако и у српском језику, сведоци културног утицаја из Византије. Међу те изразе иду: трпеза, динар, литар, мирис, скорпија, аспида. То лексиколошко шаренило које налазимо у Вукову преводу Новог завета природна је последица различитих утицаја који су у развоју вршени на наш народни језик. Треба да се нарочито спомене и један посебан утицај, који је дошао непосредно из старог српског црквеног језика и који је ушао у народ па га је Вук згодно употребио у своје преводу. То су изрази: ва вијек Л. 1³³, Ј. 6⁵¹, 8³⁵, 11²⁶, ва име оца и сина и светога духа М. 28¹⁹, ва истину Мк. 14⁷⁰, васкрсеније Ј. 5²⁹, 11²⁴, спасеније Л. 1⁶⁹, 2³⁸ и свештеник Л. 10⁸¹.

Из свега изнетог излази да се Вук при превођењу Новог завјета трудио да му превод буде што ближи његову црквенословенском оригиналу. Али је Вук тако исто настојао да превод буде веран и грчком оригиналу. Ту су му помагали прво Копитар и после Миклошич. Има заиста доста места која се не слажу са црквенословенским текстом.

У свима наведеним случајевима Вук је верно, реч по реч, преводио са црквенословенског, остављајући исти израз као у црквенословенском или бирајући најзгоднији српски израз, изворни, саграђени ад нос или позајмљени из турског и грчког језика.

Отступања у томе погледу врло су различна. Пре свега, Вук је, када је то требало, црквени израз замењивао таквим српским који буквално није одговарао оригиналу, али је сачувао народни начин изражавања. То је познати начин превођења црквенословенског поздрава рад⁸исл — који је копија грчког χαίρε. Вук је, како сам признаје, само од невоље то преводио на наш језик двојако: ако је поздрав био у јутру,

онда је код Вука Добро јутро, а ако је обдан — онда Помоз' Бог, на пр. помоз' Бог, царе Јудејски М. 27₂₉, или: Срете их Исус говорећи: Помоз' Бог М. 28₉, у црквенословенском стоји радѣйтиса. На тај народски начин поздрављања нарочито се окомио Никанор Грујић у својим Примјетвама, и Вук је одиста у другом издању Новог завјета, 1857 год., променио и унео узвик здраво. Тај други начин поздрава Вуку је свакако био добро познат. У Рјечнику² се не наводи здраво у служби поздрава, али тамо има израз Здрава Марија које је постало од „Здраво, Марија“ из латинског Ave Maria и које је на нашем западу било и пре Вука раширено. И баш тај анђеоски поздрав Вук је у своме Новом завјету превео са Радуј се (Л. 1₂₈) држећи се нашег црквеног текста и молитве Богородици.

Као што је морао да се бори око израза за поздрављање, тако је и глагол поздрављати, у црквенословенском цѣлокати, различито преводио: 1. називати коме Бога Мк. 15₁₈, 2. просто: улазећи у кућу назовите јој: мир кући овој М. 10₁₂ — цѣлаѣте го. 3. честитати Л. 1₄₀. Занимљиво је да глаголску именицу цѣлованіе преводи сем описном реченицом (траже да им се клања М. 23₇) и именицом честитање Л. 1_{41,44} још и изразом поздрав: какав би ово био поздрав Л. 1₂₉. Међутим није употребио и глагол поздрављати — поздравити.

Има још неколико примера у којима је Вук бирао прави народни израз. Тако је црквено: въ день сѣднкій преведено: у дан страшнога суда М. 10₁₅; ни въ сѣй вѣкѣ, ни въ вѣдѣщій превео је: ни на овоме свијету ни на ономе М. 12₃₂. То се особито догађа када се у народном говору узима често реч Бог и онда када у црквеном тексту, у складу са грчким оригиналом, стоји прост израз. Тако место молитиса долази одређеније у српском: молити се Богу М. 14₂₃, место хѣла — потпуније: хула на Бога М. 9₃. То истицање Божјег имена, које је тако обично у народу, Вук је доследно сачувао и у своме преводу. Тако место: да не вѣдетъ имамо: не дао Бог Л. 20₁₆, (фразу: милосердѣ ты Господи превео је: Боже сачувај! М. 16₂₂). Одлика народног језика огледа се нарочито у употреби именица место поименичених придева у црквеном тексту. Примера има врло много: свињари — пасѣции М. 8₃₃, сијач — сѣлѣи М. 13₃, али кад је с објектом, онда стоји глаголска конструкција: који сије добро сјеме сѣлѣкѣи М. 13₃₇,

догађај — бывша М. 18₃₁, злочинце — злыа М. 21₄₁, задари — виждѡщѣи М. 21₄₂, дојилице — дошцыа М. 24₁₉, трговци — продающѣи М. 25₄₆, Јуда издајник — предааи М. 26₂₅, предающѣи М. 25₄₆, стражари — стрегѡщѣи М. 28₄, али: капетан и који с њим чуваху Исуса М. 27₅₄, светац — сватый Мк. 1₂₄, губавац — прокаженъ Мк. 1₄₀, болесници — недѡжныи Мк. 6₅, сусједи — окрестъ живѡщѣи Л. 1₅₈, старјешина — старѣи Л. 19₂, слуга — слѡжай Л. 22₂₇, знанци — знаѡмѣи Л. 23₄₉, мртавац — оумерый Л. 7₁₂, Ј. 11₄₁, мертвый Л. 7₁₅, носиоци — носѡщѣи Л. 7₁₄, изабраник — избраный Л. 23₃₅, праведник — праведенъ Л. 23₄₇, посланици — посланнѣи Ј. 1₂₄, болесник — кола Ј. 11₁, сиромаси — нищѣи Ј. 12₆, јединица кѣи — дѡци едиnorodна Л. 8₄₂. То поименичавање односи се у истој мери и на бројеве: посла двојицу ученика својијех — два М. 11₂, и постави дванаесторицу — дванадесате Мк. 3₁₄, чувши то десеторица — десате Мк. 10₄₁, изабра Господ и другијех седамдесеторицу — инѣхъ седмьдесатъ Л. 10₁.

Вук воли да употребљава именице и онда када су у црквенословенском партиципске или финитне конструкције: и кад сврши Исус заповијести — совершилъ заповѣдаа М. 11₁, који је такођер био ученик Исусов — иже и самъ оучиса оу Исуса М. 27₅₇, од жалости — скорѡа Мк. 3₅, род његов — иже бахѡ оу негѡ Мк. 3₂₁, кад стојите на молитви — молащиса Мк. 11₂₅, око сунчаног рођаја — возсѡлвѡш солницѡ Мк. 16₂, бијаше на умору — хоташе оумрети Л. 7₂.

У тим примерима могао би се и у нашем језику задржати финитни глаголски облик или глаголски прилог, али баш Вуков начин превођења најбоље показује како је често код нас обичнија именица, нарочито у прилошком изразу. С друге стране, Вук преводи читавом реченицом многобројне црквенословенске глаголске именице, на пр. поведоше га да га разапну М. 27₃₁ — ведоша егѡ на пропѡтѣ. О тим случајевима говорићу на другом месту.

Има још неколико примера у којима се Вук колебао између простог израза и реченичног описа, на пр. мјењачима просу новце — торжникѡмъ Ј. 2₁₅, али: испрѡмета трѡпеze онијех што мијењаху новце М. 21₁₂; укидајући ријеч Божију својијем обичајем који сте поставили — преданѣмъ кашимъ еже предастѣ Мк. 7₁₃ — држећи се онога што им је остало од

старијех — преданіа старецъ М. 7₃; за то и с клетвом обрече јој дати штагод заиште — съ клатвою М. 14₇ — испуни што си се Господу заклео — воздаси клаткы М. 5₃₃.

Те формалне разлике између Вукова превода и црквенословенског текста објашњавају се самим граматичким особинама тих двају језика. Али је много већи број разлика које потичу од неједнако развијеног и усавршеног речника у та два језика. Видели смо колико се Вук користио већ готовом црквеном терминологијом која је у много случајева била продрла и у простонародни језик Вукова времена. Само та множина црквенословенских израза није била, разуме се, толика да би се једноставно могао пренети црквенословенски текст у српски. Вук се трудио, то је очигледно, да сачува чистоту народног језика, али и да не наруши дух црквеног језика. За то има довољно доказа. Ево како је Вук радио. Кад је говор о појмовима из области вере и црквеног живота, онда је Вук узимао просто црквени израз или онакав који је ближи црквеном. Тако је у овом примеру: Сила највишега осјениће те Л. 1₃₅, али: облак сјајни заклони их М. 17₅, у црквеном тексту у оба случаја стоји: *всѣнитъ*, или: јер ће из тебе изаћи человођа који ће пасти народ мој Израиља М. 2₈, паси јагањце моје Ј. 21₁₅ говори Христос апостоу Петру, али: он га посла у поље своје да чува свиње Л. 15₁₅, има слугу који чува стоку Л. 17₇, у црквеном увек само пасти. Затим имамо и овакав случај: Исусе учитељу! помилуј нас Л. 17₁₃, али: Оче Авраме! Смилуј се и пошаљи ми Лазара Л. 16₂₄, у црквеном помилѡи ма.

Али најлепши пример Вукова познавања народног језика огледа се у превођењу тако обичног глагола као што је спасти. Вук је сам нагласио да се „у народу нашем ова ријеч говори само за душу и за онај свијет“ (Сп. III, 344) Тамо је код Вука као и у црквенословенском: ко се дакле може спасти Мк. 10₂₆, син човјечиј дође да изнађе и спасе изгубљено М. 18₁₁, који узвјерује и крсти се, спашће се Мк. 16₁₆, ко уђе кроза ме спашће се, Ј. 10₉. Поред тога слагања са црквеним текстом остаје још 10 разних начина како је преведен тај глагол: 1. Он [ће] избавити свој народ од гријеха М. 1₂₁, 2. Господе, помагај М. 14₃₀, вјера твоја помогла ти је 3. и оздрави жена М. 9₂₂ (цркв. спасе тѡ — спасина вѡстѡ), 4. који претрпи до краја благо њему М. 10₂₂; 5.

да се они дани не скрате, нико не би остао — не би оубв спасласа свака плоть М. 24₂₂, 6. одржати душу или погубити Л. 6₉, 7. исцијели му слугу Л. 7₈, 8. оживљење спасена вѣдѣтъ Л. 8₅₀, 9. син човјечиј није дошао да погуби душе човјечије него да сачува Л. 9₅₆, Оче! сачувај ме од овога часа, Ј. 12₂₇, 10. ако је заспао устаће Ј. 11₁₂.

Реч час место обичнога сахат Вук употребљава онда када није бројем одређено, на пр.: Доћи ће господар у час кад не мисли М. 24₅₀, ево се приближи час М. 26₄₅, а о дану томе и о часу нико не зна М. 24₃₆, иде час, и већ је настао Ј. 5₂₅ али: од шестого сахата... до сахата деветого М. 27₄₅, изузетно и: зар не могосте један час постражити са мном М. 26₄₀. Поред тога Вук је превео и овако: доћи ће вријеме кад ће сваки... мислити итд. Ј. 16₂. Такво тумачење текста вероватно не потиче од Вука него пре од Мартина Лутера. У предговору Новом завјету Вук није споменуо којим се управо преводима служио, нити је за свога живота у јавности писао о томе. У одговору Господину са два крста (Авраму Петронијевићу) на замерку што је реч акридѣ према Лутеру и латинској цркви превео са скакавци Вук то одлучно одбија и каже: нити сам се повео по Лутеру ни по Латинској цркви, него по Руској цркви и по свјатјешему синоду. У недовршеном одговору Никанору Грујићу (штампан 1896 год., Списи III, 336—344) Вук признаје да је „често гледао у различне преводе њемачке особито у Лутеров“ (ib. 338). Ако се упореде отступања од црквенословенског текста са руским и Лутеровим преводом, добиће се овакав резултат. У великом броју неслагања са црквенословенским руски превод је пошао за Лутеровим преводом. Вук је то свакако добро уочио и зато се, по моме мишљењу, у већини нејасних и тежих места у црквеном тексту волео више држати Лутерова, него руског превода, који је и сам био зависан од Лутера. Вуку је остало, дакле, да нађе само односни српски израз. Тако је у случајевима када се црквени текст буквално држи грчког оригинала и не разликује довољно значења речи. На пример: За црквеносл. израз тѣло грчки σῶμα Вук има тијело — Leib, рус. тѣло и то кад се говори о мртвом човеку, а стрвина Аас, трупъ, о — животињи: узеше тијело његово [гј. Јованова и упокаше га М. 14₁₂], али: гдје је стрвина онамо неће и орлови скупити Л. 17₈₇, и обрнуто: црквенослов. τῶν τε γὰρ ἀδελφῶν

узеше тијело његово [тј. Јованово], и метнуше у гроб Мк. 6²⁹ (Leib, тѣло) и као и у горњем примеру — стрвина М. 24²⁸. Или: И гле, олуја велика постаде на мору М. 8²⁴ — тресењ, σεισμός, Ungestüm, волненіе, према: видјевши да се земља тресе М. 27⁵⁴ — Erdbeben — землетрясеніе. Тако и у примеру: да га васкрснем у пошљедњи дан Ј. 6³⁹ — воскресѣ — ἀναστήσω auferwecke — воскресить, али: да узме брат његов жену његову и да подигне сјеме брату својему М. 22²⁴ — воскреситъ ἀναστήσει erwecken, возстановитъ.

То се односи и на случајеве када у црквенословенском није сам појам довољно прецизиран. Тако црквенослов. черкъ М. 6¹⁹ Вук је превео мољац према руском мољ и немачком Motten. Или: коме ја умочивши залогај дам Ј. 13²⁶, црквенослов. просто хлѣкъ, али у немачком Bissen, у руском кусокъ хлѣба. И у примеру: Тако бива ономе који себи тече благо Ј. 12²¹ у црквенослов. само собираѣ, али у немачком: wer sich Schätze sammelt, руском: собираетъ сокровища.

То угледање на друге преводе нарочито се јасно опажа онда када је у црквенословенском рђав или погрешан превод. Тако: видѣхомъ прославнаѣ днѣсъ Ј. 5²⁶ Вук је правилно превео: чуда се нагледасмо данас — према руском: чудныя дѣла или немачком: seltsame Dinge, у грчком: εἰδομεν παράδοξα, латинско: mirabilia. Хвалаѣ воздавше Господѣви Ј. 6²³, тј. кад су Господу дали хвалу, код Вука: кад Господ даде хвалу, durch des Herrn Danksagung, εὐχαριστήσαντος τοῦ Κυρίου, gratias agente Domino.

Врло је велики број разлика између црквенословенског текста и Вукова превода, који се, међутим, слаже са преводом Лутеровим и руским: И ако Бога називате само својој браћи М. 5⁴⁷, код Лутера Brüdern, руски братьевъ, грчки τοὺς ἀδελφοὺς, зце цѣлѣте дръги вашѣ, брига овога свијета М. 13²² die Sorge dieser Welt — забота — печаль вѣка сѣгѣ. Изшавши пак цар да види госте М. 22¹¹ die Gäste, возлежацихъ. Знате да је близу љето М. 24³² — Sommer — лѣто — жатва. И даће му плату као и лице мјерима М. 24⁵¹ den Heuchlern — лицемѣрами — нечѣрными. Знао сам да си ти тврд човјек М. 25²⁴ — ein harter Mann — жестокъ и у руском жестокий. Запечатише камен М. 27⁶⁶, versiegelten, приложили печатъ — знаменахше каменъ съ кѣстѣдїю. Разгласише га по свој земљи М. 9³¹ — machten ihn rüchbar, разгласили — прославиша. Ја

вас кршћавам, водом Mk. 1₈ — Ich taufe — крестихъ и у руском я крестилъ. Јер сам ја на то дошао Mk. 1₃₈ — denn dazu bin ich gekommen — пришелъ — изыдохъ. Да буде лађа у њега готова Mk. 3₉ — das bereit hielten — чтобы готова была — да корабљь вѣдетъ оу него. Они још вѣма разглашаваху Mk. 7₃₆ — es ausbreiteten — разглашали — проповѣдахъ. Неће се дати роду овоме знак Mk. 8₁₂ — Es wird kein — не дастся — аще дастся. Да се посвети Господу Л. 2₂₃ — soll den Herrn geheiligt werden — что бы былъ посвященъ Господу — свѣто Господьки наречется. Видјело, да обасја незнабошце Л. 2₃₂ — zu erleuchten — къ просвѣщенію — ко ѿкрокненію. А кад се сабра народа много Л. 8₄ beieinander war — собралось — разсмѣкающе — συνιόντος. Хвалим те, оче, Господе Л. 10₂₁ — Ich preise dich — славлю тебя — исповѣдаются. Одмах се исправи Л. 13₁₃ — richtete sie sich auf — выпрямилась — прострѣся. Пошље посланике Л. 14₃₂ — schickt er Botschaft — посольство — моленіе послакъ. Који се грађаху да су побожни Л. 20₂₀ — als wären sie from — благочестивыми — праведники. Метне сву храну своју Л. 21₄ — Nahrung — пропитаніе — житіе — βίον. У суботу дакле осташе на миру Л. 23₅₆ — остались въ покою — waren sie stille — оумолчаша. Код Овчијех врата има бања Ј. 5₂ — bei den Schaftor — у овечьихъ воротъ — овчѣмъ кѣпелъ. Пророк који треба да дође на свијет Ј. 6₁₄ — der kommen soll — которому должно придти — градый. Дође потоп и однесе све М. 24₈₉ — Sindilut — потопъ — прѣиде вода. Сиромашнима проповиједа се јеванђелије М. 11₅ — den Armen wird das Evangelium gepredigt — нищии благовѣсткуютъ, тако и у руском.

Остаје још много примера у којима се руски превод дословно слаже са црквенословенским текстом, а Вуков — са Лутеровим. Ту имамо овакве случајеве:

1. Иста реч у црквенословенском код Вука различито преведена.

И благослови их Симеун Л. 2₃₄ — segnete или: говораше хвалећи Бога Л. 1₆₄ — lobte Gott — благослова, руски благословляя Бога. Нема никога који би именов мојијем чудо чинио да може брзо зло говорити за мною Mk. 9₈₉ — übel von mir reden — злословити, али: који опсује оца или матер Mk. 7₁₀ — weg flucht — иже злословитъ. И ти кадгод обративши се утврди браћу своју Л. 22₃₂ — wenn du dich

bekehrst — **вбраща**, али: обазревши се Господ погледа на Петра Л. 22₆₁ — wandte sich — **вбраща**. Иде на земљу Л. 21₂₆ — auf Erden — на **вселеннѣю**. Да се препише сав свијет Л. 2₁ alle Welt, **всю вселеннѣю**. Погибе међу олтаром и црквом Л. 11₅₁ — Tempel — **храмомъ**. Уђе у кућу Божију М. 12₄ Gotteshaus — **храмъ**. Што на ухо шаптасте у клијетима Л. 12₈ — **ко храмъхъ** — in den Kammer. Покућство јакога отети Мк. 3₂₇ — Hausrat **сосѣды**, руски вещей. Изабраше добре судове — М. 13₄₉. Gefäss — **сосѣды**.

2. Одређеније преведено код Вука:

Врапци М. 10₂₈ — Sperlinge — **птицы**, у руском: **малыя птицы**.

3. Код Вука уопште различит превод:

Не брините се за живот свој М. 6₂₅ — Leben — **дѣшею** руски душею. А лађа бјеше насред мора у невољи од валова М. 14₂₄ — litt Not von den Wellen — **влааца** волнами — **ее** било волнами. У другом рођењу М. 19₂₈ — in der Wiedergeburt — **къ пакнѣтїе**. Да их људи зову: равил равил! М. 23₇ — Rabbi — **оучителю**. Равуни! Мк. 10₅₁ — Rabbuni — **оучителю**. Одмах ће... мјесец своју свјетлост изгубити М. 24₂₉ — werden... den Schein verlieren — **лѣна не дастъ свѣта** **свогѡ**. Гост бијаш, и примисте ме М. 25₃₅ — ein Gast — **странениъ**. Отпојавши хвалу М. 26₃₀ — das Lobgesang gesprochen hatten — **воспѣвши**. Отиде те се објеси М. 27₅ — erhängte sich — **оудакнѣа**. Гдје је гостионица гдје ћу јести пасху Мк. 14₁₄ — Gasthaus — **внталница**, у руском: **комната**; Л. 22₁₁ — **обнтель** — die Herberge — **комната**; **станови** Ј. 14₂¹ — **обнтель** — Wohnungen. Цоштен савјетник Мк. 15₄₃ — ehrbarer — **благообразениъ** руски знаменитый. Од реда Авијна Л. 1₅ von der Ordnung — **ѡ дневныа** **чреды**. Да обрати не-вјернике к мудрости праведника Л. 1₁₇ — ungläubigen — **противныа**. Знак против кога ће се говорити Л. 2₃₄ — Zeichen, dem widersprochen wird — **знамение пререкаемо**. Оставивши га пола мртва Л. 10₃₀ — halb tot — **встављаше** **ѣдка** **жнка** **сѣца**. Да спасе што је изгубљено Л. 19₁₀ — das verloren ist — **спасти** **погнѣшаго**. Ако се ко наново не роди Ј. 3₃ — von peccatis — **скыши**. Он бјеше видјело Ј. 5₃₅ — Licht — **скѣтланикъ**. Из његова тијела потећи ће ријеке живе воде Ј. 7₃₈ — von der Leibe — **ѡ** **чрѣва**.

¹) Многи су станови у кући оца мојега.

На основу испитивања оригиналности Вукова превода излази да је тешко наћи неколико места која се не би slagала ни са црквенословенским, ни с Лутеровим, ни с руским преводом. Тако је у примеру: пазите да правду своју не чините пред људима М. 6₁ правда преведено према једном грчком оригиналу: δικαιοσύνην, док у црквеном тексту стоји милостыни према другом оригиналу: ἐλεημοσύνην, а тако и у руском милостыни, код Лутера Almosen. Вук је самостално превео ова два места: И кад дође вријеме да иду на молитву Л. 2₂₂ – вгда исполнишася днѣи вчищенїѧ ево и: гле, јагње Божје које узе на се гријехе свијета Ј. 1₂₉ место: које узимивъзъмлай, рус. который беретъ, немачки welcher trägt, гр. ὁ αἴρων.

Поредећи све утицаје туђих превода који се опажају у Вукову Новом завјету, постаје јасно да се Вук држао у првом реду црквенословенског текста, нарочито речничке фразеологије, али је у исто време стално загледао у Лутеров превод. Тиме је Вук показао колико му је било стало да српски превод буде што вернији и бољи. То је Вук учинио сасвим оправдано, јер црквенословенски текст није му могао дати прави текст Светога писма, јер није био ни критички израђен ни свуда разумљив. Вук је био зато упућен на Лутеров превод, који је у погледу верности и јасности високо стајао изнад црквенословенског превода. Иако се ревидирани и устаљени црквени текст јавио доцније него Лутеров, ипак је међу њима огромна разлика. Док је Лутер несумњиво искористио резултате критичког испитивања оригиналног текста Светога писма, дотле је наш црквени превод, који је добио дефинитиван облик у Никоново време у Русији, у много чему заостао чак и иза старог превода Свете браће. Језик тога првог словенског превода светог писма има одлике општег и израђеног књижевног језика који није везан за једну одређену и уску језичку област. Тако и Вуков превод по своме језику, и речнику и гласовним особинама, претставља синтезу наших народних говора и књижевног језика Вукова времена. Строго узевши, тако се није говорило ни на једном месту, ни писало ни у једној другој књизи.

Тај неутрални карактер језика у Вукову преводу носи на себи сваки модерни књижевни језик и то од самог почетка свога стварања. Вук је у предговору Новом завјету 1847 године написао да га „преводи на језик којијем се сад по-

чиње писати“ (Списи III, 264). Отада се наш књижевни језик развијао и даље и све више приближавао великим културним језицима, а Вуков превод Новог завета у појединостима добијао полагаано архаичан и покрајински карактер.

Проф. Белић у чланку О развитку речника књижевног језика каже: многоструке потребе које је имао Карацић и цело његово поколење траже да се наш књижевни језик користи свима начинима који се огледају у стварању нашег народног речника и оним проширењем тих начина које је оправдано према духу нашег језика.

Недавно су изашла из штампе два превода Новог завета. Један од познатог кенотисте, професора Дим. Стефановића и други — заједно са Старим заветом — од угледног дипломате Луја Бакотића. Већ сам тај факат показује, с једне стране, да се и код нас осећа потреба за речју Божјом, а с друге, да Вуков превод, односно Даничићев, више не задовољава. Ја се овде нисам упуштао у поређење тих превода са Вуковим, али и поред тога једно је јасно: Вук је подигао зграду коју време, као и сваку грађевину, може да нагризе, али ће вешти неимари умети да је поправе и улепшају; зграда пак вечно стоји, јер су јој темељи сигурни и чврсти. Такав је Вуков Нови завет. А за ту књигу Вук је у њену предговору рекао да ју је наменио народу „да би с помоћу ње Славенски пријевод у цркви боље разумјели“. То је практична страна Вукова превода. Вук је, дакле, сматрао као нешто најприродније да се наши људи занимају нашим црквеним језиком. Није то било толико давно када су црквени беседници цитате из Светога писма наводили пред својом паством на црквенословенском језику. Али се помало и тај остатак знања и практичне употребе нашег црквеног језика готово већ изгубио. И, од Вукове скромне изјаве да његов пријевод није за то да се чита у цркви, дошло је време да се Вуков превод узима као *textus recertus* и од стране наших најзнатнијих богослова-проповедника. Тако је Вуково Свето писмо Новог завета постало у пуном смислу и Свето писмо језика нашега и вере наше.

Црквенословенски језик остао је и остаће дуго као свештени богослужбени језик Српске цркве. Важност тога језика Вук није никад одрицао. Исте године кад је изашао превод Новог завета Вук у једном одговору Милошу Светићу овако пише: „Али да не рече ко да ја мислим да црквенијех књига

не треба читати, него да их ваља презрети и чувати их се; ја мислим на против: да и браћа наша закона Римскога ваља да читају наше и старе и данашње црквене књиге“. То је, Господо, и наш програм. Читање и анализа црквених текстова, којима ћемо се овде занимати, нека се код вас споји са љубављу према једином словенском језику који за собом има непрекинуту хиљадугодишњу писмену традицију и који је нашем књижевном језику корисно у многоне послужио да достигне високи степен свога данашњег развитака.

П. Ђорђић
